

Hosszú Zsuzsanna: A lakosság fogyasztási viselkedése és annak jövedelem szerinti heterogenitása a válság előtt mikrostatisztikák alapján*,¹

A válságot követően, 2009 közepe óta zajlik a hazai GDP lassú, de folyamatos növekedése. 2011-ben már a reáljövedelmek is érdemben bővíthettek, azonban a fogyasztásban még az utóbbi időszakban is kismértékű csökkenést tapasztaltunk. Az óvatosabb, a megtakarításra és a hiteltörlesztésre nagyobb hangsúlyt helyező fogyasztási magatartás ellenére az említett időszakban a bankok lakosságihitel-állományában változatlanul növekedett a nemteljesítő hitelek aránya. A jelenség oka, hogy a lakosság a válság előtt jelentős adósságállományt halmozott fel, melynek hatására jelenleg egy elhúzódnó mérlegkiigazítási folyamat gátolhatja a fogyasztás növekedését. Ezek a folyamatok a makrostatisztikákban is tetten érhetők, azonban az eladósodottság mértéke nagyon eltérő lehet a lakosság különböző jövedelmi csoportjaiban. Ennek a heterogenitásnak a feltárása segíthet a fogyasztói viselkedés alaposabb megértésében, az eladósodottság mértékének jövedelmi csoportok szerinti pontosabb behatárolásában. Elemzésemben ennek vizsgálatára a KSH által összeállított Háztartási Költségvetési Felvételt használtam adatbázisként, áttekintettem, hogy a válság előtt (2008-ig bezárólag) hogyan alakultak a különböző jövedelmi decilisekben a reáljövedelmek, milyen a jellemző fogyasztási szerkezet és ezekből fakadóan milyen hitelfelvételi viselkedés volt jellemző. Ezen adatbázis alapján a válság előtt elsősorban az alacsony és közepes jövedelmű társadalmi rétegekben volt tapasztalható, hogy a háztartások a csökkenő reáljövedelmek mellett a jövedelmi helyzetüktől elszakadó fogyasztáspályát valósítottak meg. Az alacsony jövedelmű rétegeknél a jövedelemhez viszonyítottan magas törlesztőrészlet miatt már kismértékű frankárfolyam-erősödés is hiteltörlesztési problémákhoz vezethetett, míg a középső jövedelmi rétegeknél elsősorban a munkahelyvesztés okozhatta a nemteljesítő hitelek arányának emelkedését, amit a HUF/CHF árfolyam leértékelődése tovább súlyosbított.

BEVEZETÉS

A válság óta eltelt időszakban, a 2009-es mélypontot követően a lakosság rendelkezésre álló jövedelme folyamatos bővülésnek indult, egyrészt az szja-rendszerben bekövetkezett változásoknak, másrészt a foglalkoztatás 2010 kezdete óta jellemző, lassú emelkedésének köszönhetően. A válság során jelentősen visszaesett a fogyasztás azonban továbbra is visszafogottan alakul (1. ábra)². A fogyasztási rátában a válság nyomán bekövetkező alkalmazkodás 5 százalékos csökkenést okozott 2009 első felében 2008-hoz képest. Majd

2009 második felétől sem jellemezte trendszerű növekedés, a válság előtti szinthez képest alacsonyabban maradt.

A továbbiakban azt a kérdést vizsgálom meg, hogy az előbbi, látszólag ellentmondásos folyamatokban milyen szerepet játszott a lakosság válság előtti időszakra jellemző reáljövedelmi helyzetének, fogyasztási és hitelezési döntéseinek alakulása. Ennek a problémának az elemzése makroadatokon is lehetséges, azonban az ilyen jellegű idősorok hátránya, hogy nincs mód a folyamatok mögötti heterogenitás vizsgálatára. Így az sem azonosítható, hogy a probléma

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

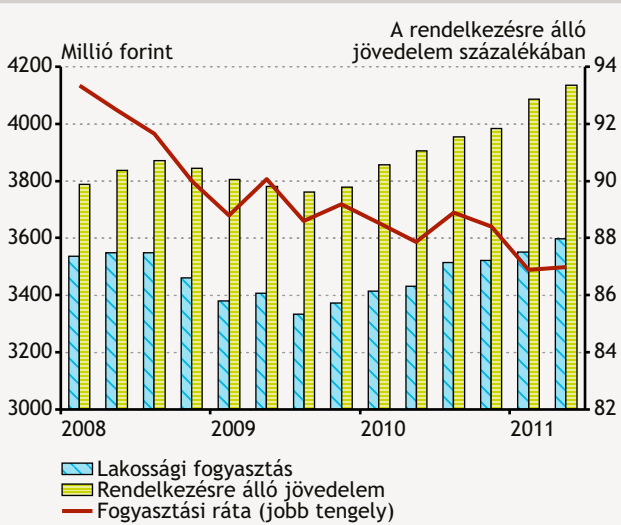
¹ Köszönet illeti a jelen cikkhez kapcsolódó értékes megjegyzéseikért Kiss Áront és Virág Barnabást. A cikkben maradt bármilyen tévedésért, hibáért a felelősség kizárólag a szerzőt terheli.

² Az szja-változások eltérően érintették a különböző háztartásokat, így ebből a szempontból is jelentős hatása lehet a fogyasztás alakulására a jövedelemváltozások jövedelemszintek szerinti heterogenitásának. A változások elsősorban a magasabb jövedelmi rétegekben okoztak jelentős jövedelemnövekedést, amely háztartásokra általában alacsonyabb fogyasztási ráta jellemző, így kisebb mértékben bővíthetett a fogyasztás. Mivel az általam használt adatbázisban csak 2008-ig állnak rendelkezésre adatok, ennek figyelembevételére ehelyütt nincs lehetőség.

1. ábra

A folyó lakossági fogyasztás, rendelkezésre álló jövedelem és fogyasztási ráta

(szezonálisan igazított, szintadatok)

Forrás: MNB és KSH nemzeti számlák.

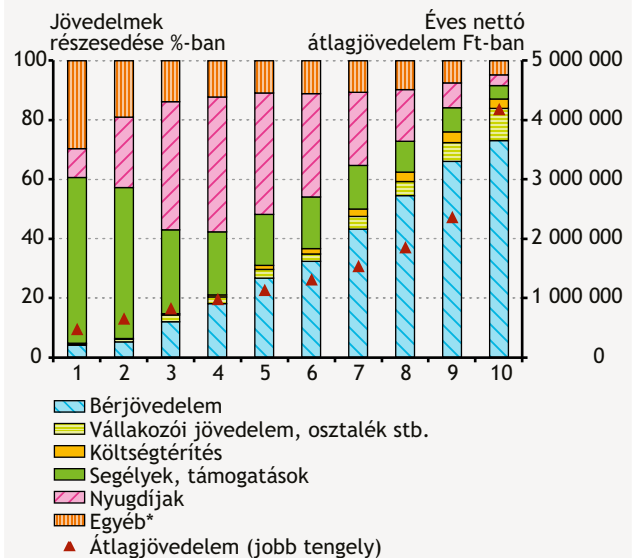
elsősorban melyik társadalmi rétegekhez köthető. A kérdés vizsgálatához eszközül a KSH által összeállított Háztartási Költségvetési Felvétel³ (a továbbiakban röviden HKF) adatbázist használtam. A HKF alapján vizsgáltam meg, hogy a válság előtt hogyan alakultak a különböző jövedelmi decilisekben a reáljövedelmek, a fogyasztás és annak szerkezete, valamint ezekből fakadóan milyen hitelfelvételi viselkedés volt jellemző. Azt is elemeztem, hogy a válság előtti időszakban hogyan alakult a lakosság eltérő rétegeinek egymáshoz viszonyított reáljövedelmi helyzete.

A LAKOSSÁGI JÖVEDELMEK ÖSSZETÉTELE ÉS VÁLTOZÁSA

A teljes népességet tekintve (2008-as adatok alapján, 2. ábra) a legfontosabb jövedelmek a következők: legnagyobb arányt (az összjövedelem 48%-át) a bérek teszik ki, ezt követik a nyugdíjak (19%) végül a segélyek és támogatások (15%) képviselnek még jelentős hányadot (a maradék részből nagy arányt tesznek ki még például a vállalkozói jövedelmek vagy a kifizetett osztalékok). Ezek jövedelemdecilis szerinti eloszlása azonban érdemi eltéréseket mutat. A jövedelem szerint legalsó, legszegényebb rétegek tipikus

2. ábra

A jövedelemdecilisenkénti jövedelemszerkezet 2008-ban⁴

* Egyéb jövedelem: külföldi jövedelmek, árvaellátás, biztosítótól kapott összeg, természetben kapott jövedelem, lakásfenntartási támogatás, saját termelésből származó fogyasztás értéke, 16 éven aluli gyermek összes jövedelme, kapott gyermekértékelés, alkalmi munka, borraival, egyéb jövedelem.

Forrás: HKF.

jövedelmi forrásai egyrészt a segélyek és támogatások, másrészt az alkalmi munkákból és egyéb forrásokból származó jövedelmek. A jövedelem növekedésével, a középső rétegekben egyre nagyobb arányt képviselnek a nyugdíjak és a bérjellegű jövedelmek, és az előbb említett bevételi források szerepe mérséklődik. Végül a legnagyobb jövedelmű rétegeknél a bérjövedelmek válnak dominánssá, míg az államtól kapott transferek hányada jelentősen lecsökken. Ez összhangban áll a társadalom aktivitás szerinti összetételével: a legszegényebb rétegeket az aktív korú, de tartósan munkanélküliek alkotják, a jövedelem növekedésével, a középső rétegekben (a foglalkoztatottak számának növekedésével együtt) a nyugdíjasok aránya jelentőssé válik, míg a felső decilisekben elsősorban a bérből élő, aktív keresők száma a meghatározó.

A nominális jövedelmek időbeli alakulásának tekintetében a teljes népesség körében 2004-től 2006-ig jelentős növekedés volt megfigyelhető, míg a következő két évben már

³ A HKF a főbb társadalmi jellemzők szerint reprezentatív mintavétel alapján készül, évente 8-9 ezer háztartás vezet naplót részletesen egyhavi bevételeiről és kiadásairól. Ezeken az adatokon kívül a háztartás fontos jellemzői is szerepelnek az adatbázisban és néhány hitelfelvétellel kapcsolatos kérdés is. Két részből áll, egy személyi és egy háztartási állományból, 1993 óta készül ilyen felmérés, a legfrissebb a 2008-as. Hátránya, hogy néhány fontos ismérv szerint nem reprezentatív, jövedelemeloszlás szerint sem, mivel a válaszrögzítők a legszegényebb és leggazdagabb réteget nem képesek elérni. A HKF-et más elemzések is használták adatbázisként a lakossági döntések elemzésére, például Gáspár-Varga (2011) vagy Benczúr et al. (2011).

⁴ A 2. ábrán a személyek kerültek besorolásra jövedelem szerint valamelyik decilisbe, míg a többi ábrán a háztartások. Minden ábrán 1 a legkisebb, 10 a legmagasabb jövedelmű decilist jelöli.

1. táblázat

A nominális bérek decilisenkénti növekedési üteme százalékban

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1 és 10 összehasonlítva*	2 és 9 összehasonlítva
2004–2006	22,1	26,5	22,5	21,1	19,8	18,9	17,5	15,9	15,7	6,5	805% (2004)– 738% (2006)	349%–319%
2006–2008	7,1	-2,8	-1,7	3,0	-0,1	0,5	2,3	3,2	1,5	5,7	738% (2006)– 693% (2008)	319%–334%

* Az utolsó előtti oszlopban szereplő számok azt mutatják, hogy ha a legelső decilis jövedelmét 100%-nak vesszük, akkor az időszak kezdetén és végén mennyi volt a legfelső decilis jövedelme. Ehhez hasonlóan értelmezhető az utolsó oszlop is.

Forrás: HKF.

ennek üteme visszafogottabb volt. Ennek hátterében a konjunktúrális környezet változása mellett elsősorban a fiskális politika hatásai húzódnak meg. 2002-től kezdődően (különösen 2002-ben és 2003-ban) expanzív jellegű fiskális intézkedések és a kedvező konjunktúrális helyzet a jövedelmek érdemi növekedése irányába hatottak, azonban a korábbi évek miatt kialakult költségvetési egyensúlytalanságok miatt szükséges restriktív lépések 2007-ben és 2008-ban már visszafogták a jövedelmek bővülését. A decilisenkénti vizsgálat is a változás irányát tekintve a nemzetgazdasági szinten látott folyamathoz hasonló eredményt mutat, ugyanakkor a növekedés mértékét is figyelembe véve lényegesen heterogénebb a kép (1. táblázat). Általánosságban elmondható, hogy az alacsonyabb decilisekbe tartozók jövedelme a megfigyelt időszak első két évében gyorsabban növekedett, mint a felsőbb deciliseké. 2007-ben és 2008-ban az alacsonyabb jövedelmi rétegek közül több esetében a jövedelmek csökkenését lehetett tapasztalni, míg a magasabb decilisekben kismértékű növekedés következett be.

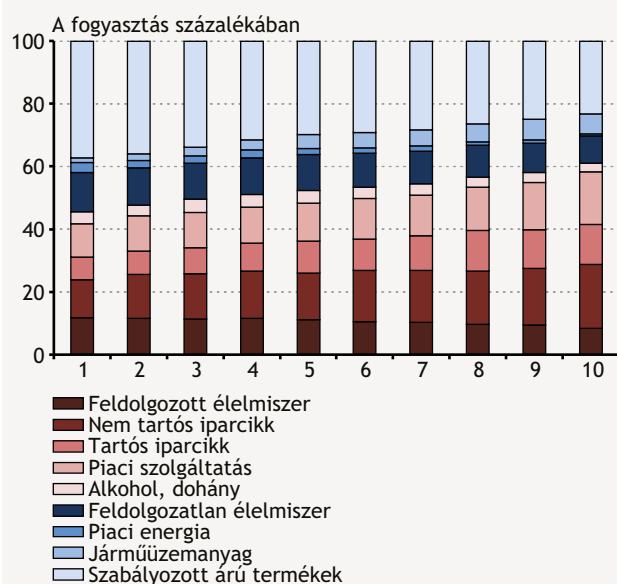
A lakosság különböző rétegeinek relatív jövedelmi helyzetét és annak egymáshoz viszonyított változását szokás az alapján mérni, hogy mekkora különbség van a legelső és a legfelső decilis között. A HKF-es adatvétel során pont a két szélső decilis adatai a legbizonytalanabbak, mivel a legszegényebb és a leggazdagabb réteget nehéz megfigyelni, ezért jelen esetben érdemes a második és a kilencedik decilist is összehasonlítani. A fentiek alapján a vizsgált időszakban (különösen 2005-ben és 2006-ban) általánosságban konvergenciát figyelhettünk meg a különböző rétegek egymáshoz viszonyított jövedelmi helyzetében. Ez a folyamat a következő két évben nem folytatódott, a jövedelmekben kisebb mértékű változások következtek be, így a különbségek közel azonos szinten maradtak. A jövedelmi különbségek alakulásáról még árnyaltabb képet kaphatunk, ha a nominális jövedelmek helyett reáljövedelmeket vizsgálunk azt is figyelembe véve, hogy a különböző decilisekben eltérő a fogyasztásszerkezet, így eltérő inflációt tapasztalhatnak a különböző jövedelmű fogyasztók.

A HÁZTARTÁSOK ÁLTAL TAPASZTALT INFLÁCIÓ

A HKF-statisztikákban a fogyasztási kiadások kellően részletesek ahhoz, hogy az inflációnál megszokott kategóriákra (feldolgozott és feldolgozatlan élelmiszer, tartós és nem tartós iparcikk, piaci szolgáltatás, piaci energia, alkohol és dohány, járműüzemanyag, szabályozott árú termékek) lehessen bontani a teljes fogyasztást. A termékbesorolás az Eurostaton megtalálható HICP (harmonized index of consumer prices) mutatónál alkalmazottnak felel meg. A HKF szerinti fogyasztásszerkezet alapján (3. ábra) az alacsonyabb jövedelmi rétegekben kisebb a maginflációs tételek aránya, így a többi tétel esetében jellemző áringadozások a szegényebb rétegeket jelentősebben érintik. A maginfláción kívüli tételek nagyobb súlyát az alacsonyabb decilisekben a feldolgo-

3. ábra

A fogyasztás szerkezete decilisenként 2008-ban*

* Az ábrán a bordó szín a maginflációs, a kék szín a többi tételt jelöli.
Forrás: HKF.

zatlan élelmiszerek és a szabályozottárú termékek jelentősebb arányú fogyasztása okozza. Ez a jelenség arra vezethető vissza, hogy a szegényebb rétegek nagyobb arányban fogyasztanak létszükségleti termékeket, melyek elsősorban ezen termékkörökhöz tartoznak.

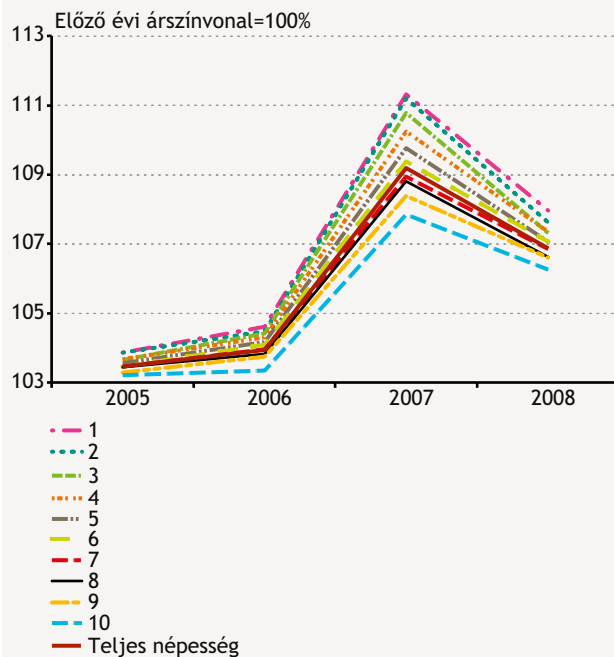
Az utóbbi években jelentős ársokkok az élelmiszerek, a szabályozott árú termékek és a járműüzemanyag csoportokban voltak megfigyelhetők. A fogyasztás decilisenkénti szerkezete szerint a lakosság a legalacsonyabb decilisen jövedelmének elhanyagolható hányadát költi benzinre, ám ez az arány a jövedelem növekedésével egyre jelentősebbé válik, míg a másik két termékcsoporthoz a teljes fogyasztásból a jövedelemmel csökken. Eszerint egy benzinár-emelkedés közvetlen hatása a magasabb jövedelműeket érinti elsősorban, míg az élelmiszerár-növekedés nagyobb hatással van a szegényebb rétegek helyzetére.

Az utóbbi években általánosan megfigyelt jelenség volt, hogy a maginflációs körön kívül eső tételek árnövekedése nemcsak volatilitásában, hanem mértékében is meghaladta a maginflációt (ennek okai részben a nyersanyagárakban bekövetkező jelentős sokkok, részben a szabályozott árakat érintő kormányzati intézkedések inflációnövelő hatásai voltak). Így a fogyasztásszerkezetre tett fenti megállapításokból következően (a maginflációs tételek aránya kisebb a szegényebb háztartások esetében) az alacsonyabb jövedelmű háztartások magasabb inflációval szembesültek. Ez a reláció abban az értelemben monoton volt, hogy minél magasabb decilist tekintünk, a fogyasztóiár-index megfigyelt növekedése annál kisebb volt. A különbség a két szélső decilire jellemző infláció között jelentős volt, a legalsó decilis 20-40%-kal (1-3,5 százalékponttal) tapasztalt magasabb inflációt a legfelső decilisnél (4. ábra). Ez megerősíti, hogy a magasabb infláció a legszegényebb rétegeket sújtja a leginkább. Sőt minél magasabb az infláció, a különbségek annál jelentősebbek a decilisek között, alacsonyabb infláció esetében az eltérés a két szélső decilis között csak 1-1,5 százalékpont volt, míg ez a mutató magas inflációjú években 2-3,5 százalékpont is lehet.

Az infláció vizsgálatát követően érdemes visszatérni a reáljövedelmek és ezek különbségének alakulására. A reáljövedelem definíciója ezúttal a következő: a nominális jövedelem a decilire jellemző inflációval kerül deflálásra, mivel ezzel a módszerrel a jellemző fogyasztásszerkezetet is figyelembe lehet venni. (5. ábra)

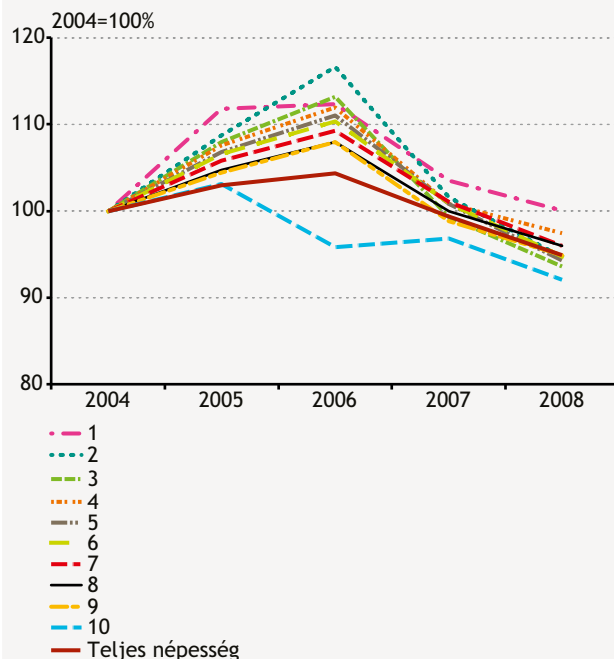
Az így kapott reáljövedelmek hasonló képet mutatnak dinamikájukban, mint a nominális idősorok, de a heterogenitás kisebb. 2005-ben és 2006-ban ekkor is növekedés követke-

4. ábra
A decilisenként érzékelt infláció

Megjegyzés: A számítások elvégzéséhez szükséges részletezettségű fogyasztási adatok a HKF-statisztikákban 2005-től kezdődően állnak rendelkezésre.
Forrás: HKF.

5. ábra
Reáljövedelem decilisenként az tapasztalt inflációval deflálva

Forrás: HKF.

zett be minden decilisben (kivétel a legfelső), míg az utolsó két évben már minden decilisben csökkentek a reáljövedelmek. Az egymáshoz viszonyított alakulás vizsgálatánál érdemi különbségek tapasztalhatók a nominális jövedelmekhez képest, az első két évben az eredeti számításnál visszafogottabb konvergenciát lehetett megfigyelni, mely folyamat 2007-ben megtorpant, így a különbségek stabilizálódása csak 2008-ra volt jellemző.

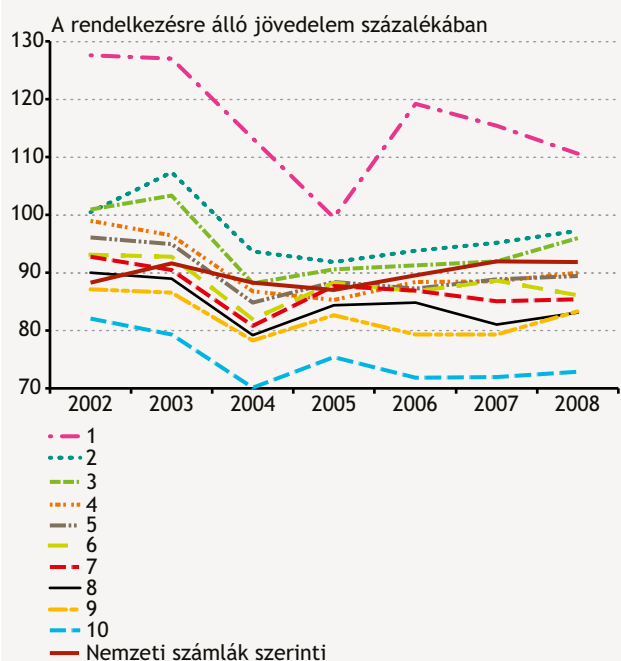
A reáljövedelmek 2007-re, 2008-ra jellemző csökkenése nem járt együtt azonban a fogyasztás hasonló csökkenésével. E két folyamat eredője tetten érhető volt a makrogazdasági fogyasztási ráta alakulásában is, 2005-től általában minden évben kismértékű emelkedés jellemezte. Ismét érdemes a jövedelemszintenkénti fogyasztási rátákat is szemügyre venni (6. ábra). Általánosságban elmondható, hogy minél magasabb jövedelmi decilist nézünk, annál alacsonyabb a fogyasztási ráta, a háztartások összességében kiadásai körülbelül 90%-át fogyasztják el. Figyelemre méltó jelenség, hogy a legalsó decilisnek minden évben magasabbak voltak a kiadásai, mint a jövedelme⁵, ami hosszú távon nem lehet fenntartható. Továbbá a rátában aggregált szinten megjelenő növekedés nem volt általánosan jellemző minden decilisben, elsősorban az alsó és a

középső jövedelmi rétegekben bekövetkező növekedés okozta, míg a felsőbb decilisekben inkább stagnálás, sőt csökkenés volt jellemző. Azaz, az alsó és középső jövedelmi rétegeknél a jövedelmek változásától elszakadt a fogyasztás változása, csökkenő reáljövedelmek mellett a fogyasztási kiadások kismértékben bővültek.

Összefoglalva az eddigieket, jövedelmek tekintetében mind összetétel, mind változás szempontjából jelentős heterogenitás tapasztalható a különböző jövedelemdecilisekben. A reáljövedelmek a vizsgált időszak első két évében nőttek, utána általánosan csökkentek. Az eltérő mértékű változás következtében ebben az időszakban a jövedelmi különbségek mérséklődtek. Az eltérő fogyasztásszerkezetből következően ugyanakkor az alacsonyabb decilisekbe tartozók magasabb inflációt érzekeltek, így a jóléti különbségek a nominális jövedelmekhez képest kisebb mértékben csökkentek. Szintjét tekintve a lakosság nem alkalmazkodott fogyasztásában a reáljövedelmek csökkenésének megfelelően, ami a fogyasztási ráta növekedéséhez vezetett. Ez az emelkedés különösen az alacsony és középső decilisekben volt jellemző.

A csökkenő reálbérek mellett a növekvő fogyasztást a lakosság jelentős része hitelfelvételekkel finanszírozta. Hasonlóan a fogyasztási rátákhoz, a hitelezési és eladósodottsági mutatókban is érdemi heterogenitás tapasztalható a kevésbé aggregált adatokban.

6. ábra
A fogyasztási ráta jövedelemdecilisenként

Forrás: HKF, MNB.

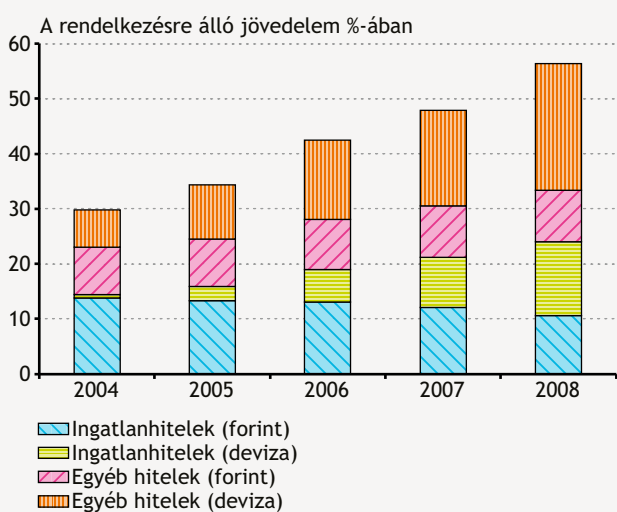
HITELEZÉS ÉS ELADÓSODOTTSÁG

A hitelállomány és annak a lakossági jövedelemhez viszonyított arányának növekedése a makroadatok alapján egyértelműen megfigyelhető volt a vizsgált időszakban. A háztartások rendelkezésre álló jövedelméhez képest a lakossági hitelállomány 2004-ben mintegy 30% volt, ez az arány 2008-ra közel megduplázódott. A hitelállomány növekedésén belül mind az ingatlan-, mind az egyéb típusú hitelek állománya bővült, azonban a jelentősebb bővülés az utóbbi típusú hiteleké. A HKF-es adatgyűjtés során csak a lakáshitelekkel kapcsolatban tesznek fel kérdéseket, így minden itt bemutatott számítás figyelmen kívül hagyja az egyéb típusú hiteleket. Ebből kifolyólag a lakosság teljes hitelállományának csak mintegy 40-50 százalékát fedik le az adatok (7. ábra). Így az elemzés akkor tükrözi jól a teljes állományra jellemző folyamatokat, ha azzal a feltételezéssel élünk, hogy a nem ingatlan hitelekénél is hasonló volt a háztartások viselkedése, mint az ingatlanhitelekénél. A HKF arról sem tartalmaz adatokat, hogy milyen a hitelekben belül a

⁵ Ebben az adatban jelentős szerepet játszhatnak mintavételi problémák. Egyrészt a legalacsonyabb jövedelemmel rendelkezők a HKF-statisztikákban alulreprezentáltak, így a velük kapcsolatos adatok bizonytalanabbak. Másrészt ebben a decilisben jelentősek az eltitkolt, feketejövedelmek, amik egy részét a HKF-es felmérések során sem vallják be a háztartások.

7. ábra
Az ingatlan- és egyéb típusú hitelek aránya a rendelkezésre álló jövedelemhez viszonyítva

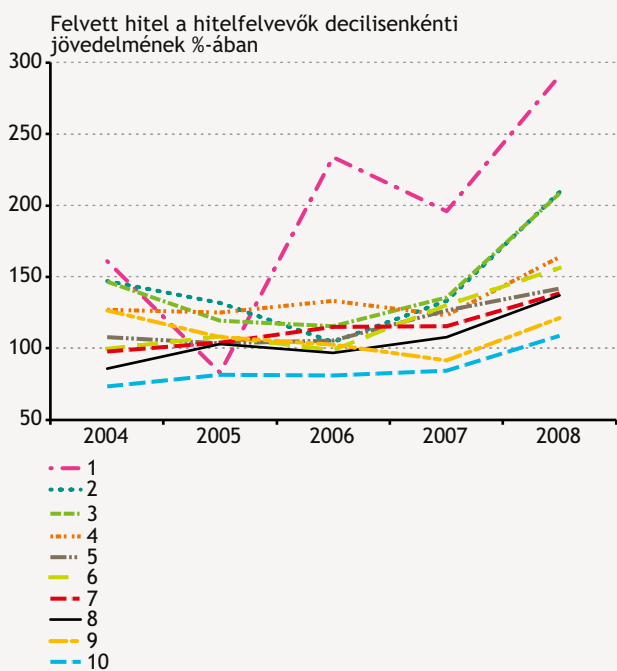

Forrás: MNB pénzügyi számlák.

deviza/forint arány. Makrostatisztikák alapján az is látható, hogy a hitelállomány növekedése döntően a devizahitelekhez köthető, melyek aránya a teljes hitelállományon belül az időszak végére 65%-ra nőtt.

A HKF alapján számolt eredmények azt mutatják, hogy mindegyik decilisben nőtt az eladósodottság mértéke, külön-

8. ábra
A felvett lakáshitel/jövedelem decilisenként

Forrás: HKF.

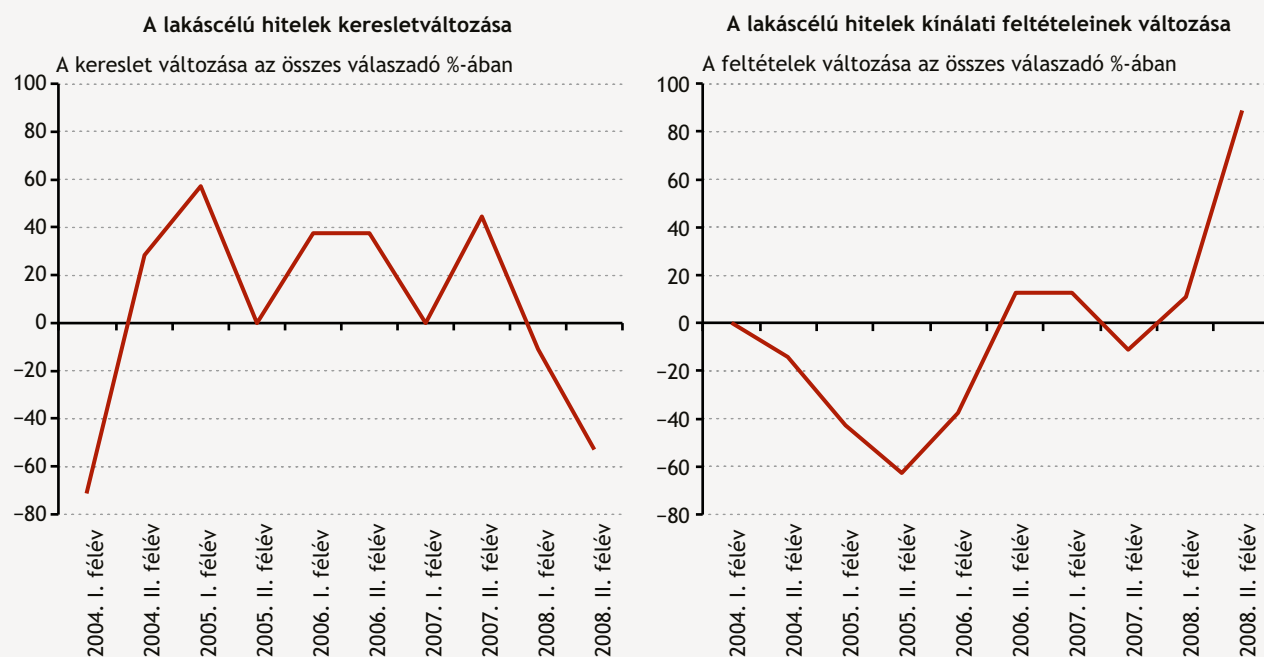
nösen 2007-ben és 2008-ban (8. ábra). Ahogy a fogyasztási rátákból is valószínűsíthető volt azonban, az alacsonyabb jövedelmi decilisekben a hitelfelvétel és így az eladósodottság a saját jövedelmekhez képest nagyobb mértékű és dinamikusabban növekvő volt.

A hitelállomány ezen időszakbeli bővülését vélhetően mind kereslet-, mind kínálatoldali tényezők elősegíthették. Keresleti oldalon a reáljövedelmek csökkenése következtében a lakosság hiteleken keresztül próbálhatta simítani fogyasztását. Kínálati oldalon az egyre erősödő versenyhelyzet a hitelezési feltételek enyhüléséhez vezetett, így korábban túlzottan kockázatosnak ítélt, ebből kifolyólag likviditáskorlátos háztartások is hitelhez jutottak (9. ábra).

Noha a felvett hitel/jövedelem arány az alsó decilisekben nagyobb, a hitelállománynak ezen rétegek a kisebb hányadát teszik ki. A decilisenkénti népességből a hitelesek aránya a legalsó decilisekben még igen alacsony, majd a jövedelem növekedésével ez az arány is folyamatosan nő. A jövedelemarányos törlesztőrészlet a felvett hitel/jövedelem mutatóhoz hasonló lefutású, magasabb jövedelmi decilisekben alacsonyabb (10. ábra). A két szélső decilist figyelembe véve ebből a szempontból jelentős különbség tapasztalható, a jövedelemarányos törlesztőrészlet a legalsó decilisben közel háromszorosa a legfelső decilisének.

A hiteltörlesztési nehézségekkel küzdő háztartásoknál három fő problémaforrás lehetséges, ami a visszafogott fogyasztást és a növekvő NPL-rátát előidézhette: eleve túl magas törlesztőrészletet vállalt a háztartás a jövedelméhez képest, megnövekedett valutaárfolyamok, illetve időközben bekövetkezett állásvesztés. Annak meghatározása, hogy mi számít már túl magas jövedelemarányos törlesztőrészletnek, számos kérdést vet fel és egységes definíciót nehéz rá adni. A fogyasztási kiadások alapján becsülhető egy még elfogadható, maximális szint, azonban ez háztartástípusonként nagyon eltérő lehet. Erre itt nem közlünk konkrét számot, ilyen jellegű probléma vélhetően a legalsó három decilis esetében merülhet fel, ahol már a lakáshitelek átlagos jövedelemarányos törlesztőrészlete meghaladja a 20%-ot. Ezekben a decilisekben azonban kevés hitellel rendelkező háztartás van, így összességében a teljes népesség körében is alacsony lehet azon háztartások aránya, akik ezen okból váltak nemteljesítővé, ami már viszonylag kis árfolyam-erősödés következtében megvalósult. A válság során a foglalkoztatottságban jelentős visszaesés következett be, azonban végzettség szempontjából ez nem azonosan érintette a munkavállalókat. A szellemi munkát végzők körében csak nagyon kismértékű csökkenés volt tapasztalható, a visszaesés szinte teljes egészében a (jellemzően alacsonyabb iskolai végzettségű) fizikai munkát végzők köréhez köthető (11. ábra). A HKF szerint az alacsonyabb

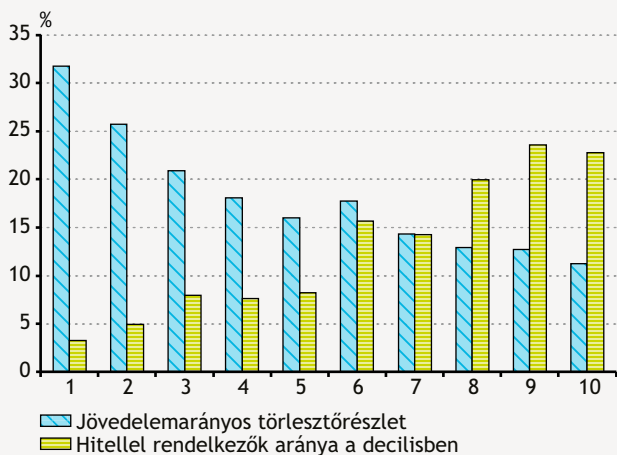
9. ábra
A lakáscélú hitelek keresletének és kínálati feltételeinek változása*

* A bal oldali ábrán a bankok válasza piaci részesedés szerint kerülnek súlyozásra, ha a kereslet csökkenését tapasztalták, -1-gyel, ha változatlan keresletet, 0-val, ha növekedést tapasztaltak, +1-gyel szorozódik a súlyok. A jobb oldali ábra az előzőhöz hasonlóan alakul ki, a pozitív irányú a hitelzési feltételek szigorodását jelenti.
Forrás: MNB hitelezési felmérés.

iskolai végzettségű foglalkoztatottak aránya az adott decilis teljes népességéből a közepes jövedelmű rétegeknél a legjelentősebb, így az állásvesztésből származó törlesztőrészlet-fizetési problémák ezekben a decilisekben lehetnek leginkább jellemzők, melyeket tovább erősíthet a trendszerűen emelkedő frankárfolyam. Ezek a háztartások már jelentősebb hányadot képviselnek, mivel a hitellel rendelkezők aránya ebben a rétegben már lényegesen nagyobb.

10. ábra
Az átlagos jövedelemarányos törlesztőrészlet és a hitelek aránya decilisenként 2008-ban

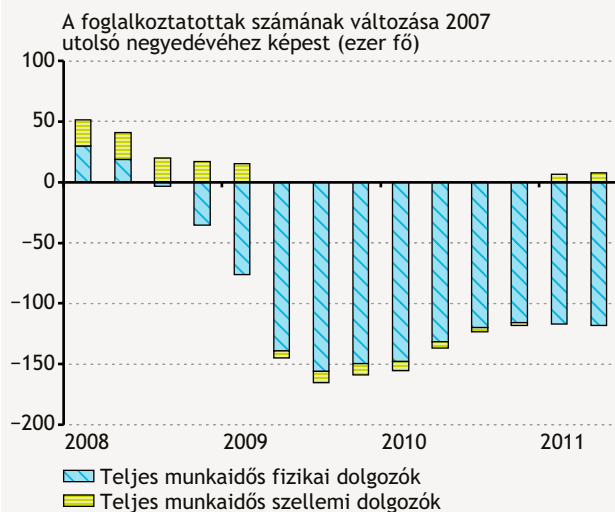

Forrás: HKF.

Az előbb említett problémák valószínűleg nem vagy csak kismértékben érintik a legfelső három decilist, ahol a jövedelemarányos törlesztőrészlet kellően alacsony és a foglalkoztatottak nagy része magas iskolai végzettségű, továbbá az szja-rendszer 2011-es átalakítása is az ő esetükben gene-

11. ábra
A teljes munkaidős fizikai és szellemi foglalkoztatottak száma a versenyszférában

(szezonálisan igazított adatok)

Forrás: KSH intézményi statisztika.

rálta a legtöbb többletjövedelmet. Ők teszik ki a hitellel rendelkezők legnagyobb hányadát.

Összességében tehát a lakáshitelek esetében a túlzott hitelfelvétel és eladósodottság elsősorban az alsó és középső jövedelmi rétegekre lehetett jellemző. A hitelezési problémák közül a már hitelfelvételkor túl magas jövedelemarányos törlesztőrészlet az alsó három decilisben volt leginkább megfigyelhető, akiknek a száma azonban viszonylag csekély az összes hitellel rendelkező háztartásból. Az állásvesztés miatti problémák főleg a középső deciliseket érinthették, ahol magasabb a válság által súlyosan érintett, alacsonyabb iskolai végzettségű munkavállalók aránya. Ezek a háztartások már jelentős arányt képviselnek a hitellel rendelkezőkön belül. Ugyanakkor a hitelek nagy részét a felső decilisekbe tartozók teszik ki, akiknél viszont a már vélhetően kellően alacsony jövedelemarányos törlesztőrészlet miatt csak kismértékben jelentkezhetnek fizetési problémák.

ÖSSZEGRÉS

Az utóbbi negyedekben a nettó keresetek jelentős növekedése nem járt együtt a fogyasztás érdemi bővülésével, miközben a lakossági hitelek NPL-rátája trendszerűen növekedett. Elemzésemben arra a kérdésre kerestem a választ, hogy ebben milyen szerepet játszhatott a válság előtti időszakban a lakosság jövedelmi helyzete, fogyasztási döntései és hitelfelvételi, eladósodottsági szintje. Mindezt egy mikroadatbázis, a HKF alapján vizsgáltam meg, mely a makroadatok mögött rejtő heterogenitás feltárását is lehetővé tette.

A válság előtti időszakban, 2004 és 2006 között a nominális bérek jelentősen, majd a következő két évben visszafogottabban növekedtek a konjunkturális környezet és a fiskális politika hatására. Egymáshoz viszonyítva a nominális jövedelem terén csökkentek a különbségek a társadalom különböző rétegei között. Ugyanakkor reáljövedelmek terén a 2007-es 2008-as évet általánosan csökkenés jellemezte, és a növekvő infláció miatt a jövedelmi helyzetben tapasztalt konvergencia is enyhébb volt.

Fogyasztási kosár tekintetében jelentős eltérések tapasztalhatók a különböző jövedelmi rétegekben, ami a háztartások által érzékelt inflációban is jelentkezik. Általában minél alacsonyabb a háztartás jövedelme, annál magasabb inflációt érzékel, és minél nagyobb a fogyasztói árak növekedése, annál jelentősebb a különbség a tapasztalt inflációban az eltérő jövedelmű háztartások között. A vizsgált periódusban a reáljövedelmek 2007-es, 2008-as csökkenésének ellenére a háztartások fogyasztási kiadásaikban nem alkalmazkodtak, ami a fogyasztási ráták ezen időszakra

jellemző növekedésén is látható. Ez a jelenség különösen az alsóbb és a középső decilisekre volt jellemző.

A lakosság a csökkenő jövedelmek mellett fogyasztását részben hitelekkel finanszírozta, amelynek következtében a háztartások hitelfelvétele és eladósodottsága jelentősen megnőtt ebben az időszakban. A jövedelem növekedésével az egyes társadalmi rétegekben a hitellel rendelkező háztartások aránya egyre magasabb, míg a jövedelemarányos törlesztőrészlet egyre alacsonyabb. A hitelfelvételkor már túl magas törlesztőrészlet vélhetően a lakosság jövedelemelosztás szerinti alsó harmadát jellemezte, akiknél már kismértékű frankárfolyam-erősödés is nemteljesítéshez vezethetett. Az ilyen háztartások száma azonban viszonylag alacsony. A válság során elsősorban a fizikai – jellemzően alacsony iskolai végzettségű – foglalkoztatottakat érintette a munkanélküliség növekedése, akiknek aránya az átlagjövedelemhez legközelebb eső társadalmi rétegekben a legmagasabb, így az ő esetükben lehet leginkább tipikus az állásvesztés miatti törlesztési probléma (melyet a svájci frank árfolyamának változása tovább erősít). A hitellel rendelkező háztartásokon belül számottevő hányadot képviselnek. Így összességében az eddigi hiteltörlesztési problémákat nagyrészt a munkanélküliség emelkedése okozhatta és kisebbrészt a frank árfolyamának erősödése.

A jelenlegi visszafogott fogyasztásbővülés mögött vélhetően többnyire a lakosság válság előtti eladósodása és az azt követő mérlegkiigazítás állhat. A mikroadatbázis alapján az is látható, hogy a korábban felvett hitelek törlesztése elsősorban az alsó és középső jövedelmű rétegekhez tartozó háztartásoknál okoz problémát, ebből következően valószínűleg ezen háztartások fogyasztási kiadásait fogja vissza elsősorban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BENCZÜR PÉTER–KÁTAY GÁBOR–KISS ÁRON–REIZER BALÁZS–SZOBOSZLAI MIHÁLY (2011): Az adó- és transzferrendszer változásainak elemzése viselkedési mikroszimulációs modell segítségével. *MNB-szemle*, 6. évf. 3. sz. október.

CSERES-GERGELY ZSOMBOR–MOLNÁR GYÖRGY (2008): Háztartási fogyasztói magatartás és jólét Magyarországon a rendszer-váltás után. *Közgazdasági Szemle*, 55. évf. február, pp. 107–135.

GÁSPÁR KATALIN–VARGA ZSUZSA (2011): A bajban lévő lakáshitelek elemzése mikroszimulációs modellezéssel. *Közgazdasági Szemle*, 58. évf. június, pp. 529–542.

YOUNG, GARRY–MERXE TUDELA (2005): The determinants of household debt and balance sheets in the United Kingdom. *Working Paper*, 266. Bank of England.